ISSN 2591-1201 LETNIK 3 • 2019 • ŠTEVILKA 2

Dileme

Razprave o vprašanjih sodobne slovenske zgodovine

DILEME

Dileme
Razprave o vprašanjih sodobne slovenske zgodovine

Izdajatelj in založnik
Študijski center za narodno spravo

Naslov uredništva
Tivolska 42, 1000 Ljubljana

Glavni urednik
dr. Renato Podbersič (Slovenija)

Uredniški odbor
ddr. Igor Grdina (Slovenija), dr. Tamara Griesser Pečar (Avstrija), dr. Damjan Hančič (Slovenija), dr. Marica Karakaš Obradov (Hrvaška), dr. Tomaž Kladnik (Slovenija), dr. Jože Možina (Slovenija), dr. Jelka Piškurić (Slovenija), dr. Igor Salmič (Slovenija)

Spletni naslov
www.scnr.si

Leto izida: 2019

Redakcija te številke je bila zaključena 20. 11. 2019.

Lektoriranje in prevod povzetkov
Megamoment, d. o. o.

Oblikovanje in prelom
Inštitut Karantanija

Tisk
Nonparel, d. o. o.

Naklada
300 izvodov

Letna naročnina
25 €

Cena posamezne številke
15 €

issn 2591-1201

D i l e m e

Razprave o vprašanjih sodobne slovenske zgodovine

LETNIK 3 • 2019 • ŠTEVILKA 2

VSEBINA

Jelka Piškurić
Veter sprememb
7

Razprave

Aleš Šafarič
Odnos Antona Mahniča do Sokola
13

Francesca Meneghetti
Slovenian solidarity in the concentration camp of Treviso (Monigo)
43

Tomaž Kladnik
Ofenzivno delovanje enot slovenskega domobranstva
64

Ivan Rihtarič
Ivan Štrafela Don, politična in življenjska usoda informbirojevca
90

David Petelin
Upravnopravne spremembe lokalne oblasti mesta Ljubljana od konca druge svetovne vojne do uvedbe komunalnega sistema (1945–1955)
113

Metod Berlec, Matevž Tomšič
Elite in nacionalna država v dobi globalizacije
147

Predstavitev zgodovinskih virov

Damjan Hančič
Odzivi na Titovo pismo jeseni 1972 v OK ZKS Kamnik
171

In memoriam

Tamara Griesser Pečar
In memoriam Johann Georg Reißmüller
187

Recenzije

Janez Juhant
Bogdan Kolar (ur.) Učitelji Teološke fakultete za ustanovitev in ohranitev Univerze v Ljubljani (Acta Ecclesiastica Sloveniae 41), Ljubljana, Teološka fakulteta Univerze v Ljubljani 2019, 312 str.
196

Tomaž Kladnik
Tin Mudražija: Z žogo proti vojni,
Jugoslovanski nogomet med okupacijo (1941–1945)
200

Renato Podbersič st.
Štefan Cek, Spomini na Istro, Goriška Mohorjeva družba, Gorica 2019, 128 str.
203

Renato Podbersič ml.
Mario Jareb, Sovjetski zločin u Katynskoj šumi – Uloga doktora Eduarda Luke Miloslavića,Hrvatski institut za povijest, Zagreb 2019, 335 strani.
208

In memoriam

Tamara Griesser Pečar

In memoriam Johann Georg Reißmüller

Johann Georg Reißmüller, izjemen novinar in dober poznavalec razmer v Jugoslaviji, je umrl 10. decembra 2018. Drugače kot na Hrvaškem, kjer so organizirali spominsko slovesnost, na kateri so se ga poslanci, diplomati, razni akademiki in drugi po njegovi smrti s hvaležnostjo in z globokim spoštovanjem spominjali, se na Slovenskem kaj takega ni zgodilo, čeprav bi si to več kot zaslužil, saj se je v letih 1990 in 1991 intenzivno zavzemal za mednarodno priznanje tako Slovenije kot Hrvaške. V tem obdobju je v *Frankfurter Allgemeine Zeitung* (FAZ) napisal več kot 130 uvodnikov, komentarjev in člankov o jugoslovanski krizi in razpadu Jugoslavije ter se intenzivno zavzemal za mednarodno priznanje Slovenije in Hrvaške. Njegovi komentarji so zelo vplivali na odločitve v Nemčiji in so, kot se je izrazil nekdo na vladni strani, Helmuta Kohla »spravljali ob pamet«.[1] Prispevali so k temu, da se je Nemčija pozno, nekako od novembra 1991, vendar prej kot večina držav, dokončno odločila, da bo priznala Slovenijo in Hrvaško ter prevzela iniciativo, da se ji vse države Evropske skupnosti pridružijo, kar ji je kljub močnemu

1 Michael Mertens, »Oder es wird zerfallen«, *FAZ*, 12. 1. 2012, str. 7.

nasprotovanju ZDA in ZN tudi uspelo.[2] Berthold Kohler, tudi eden od odgovornih (izdajateljev) pri FAZ, je ob njegovi smrti napisal: »*Z dolgo serijo uvodnikov je prepričal Kohlovo vlado, da preneha čakati na vse obotavljajoče evropske partnerje. Ni veliko primerov, v katerih je posamični novinar dirigiral, celo preganjal, politiko v njemu zaželeno smer. V tem primeru je bilo tako, kot potrjujejo politiki in diplomati, ki so bili takrat predmet Reißmüllerjevega publicističnega bobnanja.*«[3]

Jeseni leta 1991, torej še preden je Nemčija priznala Slovenijo in Hrvaško, sem Reißmüllerja tudi osebno spoznala. Pripeljal se je na naš dom v Hameln (v Spodnji Saški), kjer sem z družino takrat živela. Od opoldne do polnoči sva – delno tudi moj mož, ki je bil odgovorni urednik *Deister- und Weserzeitung* – debatirala o situaciji v razpadajoči Jugoslaviji, o kršitvah človekovih pravic v tem prostoru in o slovenski zgodovini od sredine 19. stoletja, ko je nastala ideja o zedinjeni Sloveniji.

Kdo je bil pravzaprav Johann Georg Reißmüller? Bil je eden od izdajateljev enega najvplivnejših nemških časopisov – FAZ. Rodil se je 20. februarja 1932 v mestu Litoměřice (Leitmeritz) na Češkem, od koder je bil leta 1946 skupaj z očetom in bratom izgnan – najprej v Terezin (Theresianstadt) in potem na Pomorjansko (Vorpommern). Da je bil njegov oče proti Hitlerju in pročeško usmerjen ter da je bil med tistimi, ki so leta 1918 stražili cesarja Karla in je potem stopil v službo nove države Češkoslovaške, ni igralo nobene vloge. Mama mu je že zgodaj umrla, jo je pa še kot desetletni fant intervjuval o Derventi, Zagrebu in Sarajevu, kjer je živela.

2 Več o tem: Tamara Griesser Pečar, »Vloga Nemčije pri osamosvojitvi Slovenije«, v: *Studia Historica Slovenica,* 2012, št. 2-3, str. 355–378.

3 https://www.faz.net/aktuell/politik/zum-tode-von-johann-georg-reissmueller-eiserner-zeuge-des-20-jahrhunderts-15936435-p3.html, 1. 10. 2019.

V gimnaziji v Vzhodni Nemčiji je kmalu prišel navzkriž z vladajočim komunističnim režimom. Leta 1950 so komunisti zaprli očeta, še istega dne pa je sam pobegnil v Zahodno Nemčijo. Nato je študiral pravo v Zahodnem Berlinu, leta 1958 pa je doktoriral v Tübingenu, kjer je bil zaposlen kot novinar pri nekem pravnem časopisu. Leta 1961 je pristal pri FAZ, kjer je ostal do upokojitve leta 1999. V letih od 1967 do 1971 je bil dopisnik za FAZ v Beogradu. Reißmüller je bil eden redkih, ki ni podlegel srbski gostoljubnosti in izgubil objektivnosti.[4] Ob vrnitvi v Frankfurt je postal šef političnega resorja in leta 1974 eden od petih izdajateljev FAZ. Omenjeni časopis sicer nima odgovornega urednika, izdajatelji so praktično prevzeli naloge odgovornih urednikov.

Reißmüller se je s posebnim zanimanjem posvetil usodi Srednje, Vzhodne in Jugovzhodne Evrope v 20. stoletju. Njegova življenjska tema sta bila Stalinov prodor do reke Labe in zasužnjenje narodov, ki so tako prišli pod komunizem, posebej pa se je posvetil tudi razdelitvi Nemčije. FAZ je tudi od začetka konflikta naprej pod taktirko Reißmüllerja opozarjal na problematično stanje v Jugoslaviji. Sploh je bila zanj Jugoslavija oz. Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev (SHS), kot se je najprej imenovala, neke vrste deformacija. »*Dve tuji kulturi in civilizaciji, dva različna pogleda na legalnost in pravičnost, državno oblast in svobodo, sta se spopadli in se nista mogli niti približati.*«[5]

4 Lahko bi našteli vrsto znanih imen, ki se jim je to zgodilo. Nekaj podobnega je veljalo tudi za diplomate. Tako piše korespondent Meier o ameriškem veleposlaniku Zimmermannu, da je bil, če je potoval po Jugoslaviji, še dokaj objektiven. Kakor hitro pa je bil znova v Beogradu, je spet podlegel beograjskemu načinu gledanja. Victor Meier, *Wie Jugoslawien verspielt wurde*, München 1995.

5 Johann Georg Reißmüller, »Die düstere Geschichte«, *FAZ,* 1. 3. 1991.

Reißmüller je že leta 1981 pozorno spremljal konflikte na Kosovu. Tako je npr. leta 1981 napisal prispevke *Upor na Kosovem polju* (13. 8.), *Reakcija – beograjska politika po nemirih* (7. 7.) ter *Albansko-jugoslovanski razdor in njegova zgodovina* (9. 10.). Del njegovih člankov, tudi omenjeni, je izšel v knjigi *Vojna pred našimi hišnimi vrati.*[6] Ko je JLA napadla Slovenijo, mu je bilo jasno, da bo Jugoslavija razpadla. Že 22. novembra 1989 je v FAZ napisal prispevek *Nezaželen obisk. Prepoved srbskega »juriša« v Ljubljani*: »*V zadnjih dveh letih se je Slovenija izmaknila iz jugoslovanske različice poznega stalinizma – sama, brez kakršnekoli oprijemljive podpore in proti neprestanemu odporu predvsem iz Srbije in njenih novih depandans, kot tudi pritiska s strani jugoslovanske vojske, ki je prosrbsko naravnana in v glavnem pod vodstvom srbskih generalov. Nikjer v Jugoslaviji ni toliko politične svobode, zakonitosti in soodločanja kot v Sloveniji. Nikjer se ne lotevajo gospodarskih reform resneje kot v Sloveniji, ki je do leta 1918 pripadala Avstriji, ki je katoliško zaznamovana in že vedno gospodarsko in civilizacijsko najbolj razvita regija Jugoslavije (sledila je Hrvaška). Na tej evropski poti se Slovenci nočejo ustaviti.*«[7] Podpiral je nastanek nove slovenske države in tako je 22. februarja 1991 v prispevku *Več kot pritlikava država* (*Mehr als Zwergstaat*) zapisal: »*Slovenija bo mala država. Ampak je vendarle šestkrat večja kot Luksemburg in tudi po številu prebivalcev – okoli dva milijona – ne pripada pritlikavim državam. Ima dobro organizirano skupnost z ljudstvom, ki je znano kot zelo sposobno, ki se vidi kot narod in se hoče osamosvojeno priključiti svobodni Evropi. Vrata tja morajo Sloveniji ostati odprta.*«[8] Po napadu jugoslovanske vojske so

6 Johann Georg Reißmüller, *Der Krieg vor unserer Tür. Hintergründe der kroatischen Tragödie,* DVA, Stuttgart 1992.

7 Prav tam, str. 67.

8 Prav tam, str. 71.

sledili številni prispevki vsak dan, v katerih se je spraševal tudi, kdaj se bo Zahod zavedal svoje odgovornosti.

Reißmüller je bil v stiku tudi z jugoslovanskimi emigranti. Tako je sodeloval z msgr. dr. Janezom Zdešarjem, ki je preživel taborišče Teharje. Dovolil je med drugim, da so v *Novi luči* objavljali prevode njegovih člankov o Jugoslaviji, ki so izšli v FAZ. Njegovi članki so bili vedno izjemno dobro raziskani, polni verodostojnih informacij, kazali pa so na avtorjevo veliko poznavanje situacije. Prav zato so seveda komunistično oblast izjemno motili – in seveda jih je motilo objavljanje teh v *Naši luči*.

Ko je Reißmüller zapustil uredništvo FAZ, je časopis še nekaj časa budno sledil politiki našega prostora, kot jo je sam začrtal. Mesto dopisnika za Slovenijo je nekaj časa pokrival Reinhard Olt, sledil mu je Karl-Peter Schwarz. Odkar je slednji odšel v pokoj, za FAZ Slovenija skoraj ne obstaja več, kar je usodno.

Poslovil se je prijatelj, ki je, kot se je izkazalo, nenadomestljiv.